

The expression of speaker's bias in Czech polar questions

1 Koncepce práce – A

Cílem práce je přispět k popisu syntaxe, sémantiky a pragmatiky českých zjišťovacích otázek a situovat zjištění a empirické výsledky v rámci mezinárodního diskurzu probíhajícího v oblasti generativní syntaxe a formální sémantiky a pragmatiky. Autorka navrhuje svou vlastní generativněsyntaktickou a formálněsémantickou analýzu českých zjišťovacích otázek, přičemž zohledňuje vliv slovosledu, typu použité negace a kontextu, jímž autorka kontroluje vědomosti a předpoklady tazatele. Autorka vyslovuje hypotézu, že slovosled a typ negace mají vliv na (ne)přítomnost předpokladů, jež s sebou zjišťovací otázky nesou. Například otázky s deklarativním slovosledem (*Petr si nekoupil auto?*) kromě otázkového významu sdělují tazatelům předpoklad, založený na kontextově či situačně přítomných důkazech, že Petr si nekoupil auto (což je navíc v konfliktu předchozím tazatelovým přesvědčením). Pomocí důkladného experimentálního designu založeného na hodnocení přirozenosti otázek v poskytnutém kontextu autorka své základní hypotézy podporuje.

Práce je velmi přehledně uspořádaná. V hlavní teoretické kapitole poskytuje autorka bohatý empirický i teoretický přehled o formálních i významových aspektech zjišťovacích otázek v češtině. Činí tak na základě srovnání s angličtinou, ale také například bulharštinou. Postupuje přitom logicky od obecného ke konkrétnímu a dostává se postupně od fundamentálních formálních a významových aspektů zjišťovacích otázek, přes pojem *question bias*, tj. předpoklady tazatele implicitně sdělované nad rámec základní otázkové sémantiky, až po otázky vlivu negace a vybraných částic (např. *náhodou, snad*), které ve zjišťovacích otázkách nabývají specifických významů. Teoretická kapitola je završena vlastním návrhem syntaktické a sémantické analýzy. V empirické části autorka prezentuje řadu experimentů, s jejichž pomocí testuje jak navrženou analýzu, tak i další dílčí hypotézy.

2 Metodologie a zpracování dat – A

Metodologie je v práci obecně na velmi vysoké úrovni. Autorka navrhla komplexní experimentální design, jehož součástí je 8 experimentů a 12 dalších výplňkových položek, z nichž některé byly použity pro testování spolehlivosti účastníků. Design je založený na hodnocení přirozenosti otázky v kontextu, na škále od 1 (= nejméně přirozená) do 7 (= nejvíce přirozená). Jeden z osmi experimentů je hlavní v tom smyslu, že testuje klíčové hypotézy. Tento experiment testuje vliv 3 faktorů (slovosled, kontext a sémantický typ negace) a jejich vzájemné interakce na přirozenost zjišťovací otázky. Faktory jsou manipulovány vnitropoložkově, tj. každá položka je realizována ve všech 8 jedinečných podmínkách. Experiment sestává ze 32 experimentálních položek, což je 4krát více, než kolik je jedinečných podmínek. Díky množství položek a také množství účastníků (v analýzách byla použita data od 75 účastníků) disponuje experiment dostatečnou silou pro případné zamítnutí nulových hypotéz. Další experimenty jsou označeny jako „výplňkové“ (*filler experiments*). Jedná se v zásadě o výplňkové stimuly pro experiment hlavní, které jsou strukturované do několika subexperimentů, přičemž každý z nich má svůj vlastní (vesměs vnitropoložkový) design. Výplňkové experimenty testují dílčí hypotézy, příp. mají exploratorní charakter a mohou tak sloužit jako základ pro budoucí empirickou práci.

Experimenty jsou popsány dostatečně detailně – od manipulace proměnných až po příklady konkrétních položek. U všech experimentů jsou taky formulovány predikce, které plynou z autorčiných teoreticky podložených hypotéz či různých jinak opodstatněných očekávání. Výsledky experimentů jsou vyjádřeny v přehledných tabulkách a grafech. Autorka pracuje jak s čistými, tj. neredukovanými výsledky (proporce jednotlivých hodnocení pro každou jedinečnou podmínku v experimentu), tak i se středními hodnotami (mediány a průměry). Autorčiny závěry jsou podpořeny statistickými modely, které pracují se závislou proměnnou (přirozeností) v netransformované podobě, tj. respektují například individuální specifika v přístupu k hodnocení na škále (konkrétně jde o smíšené modely

s kumulativní spojovací funkcí, tj. *cumulative link mixed models*). Výsledky jednotlivých experimentů jsou vždy náležitě diskutovány.

Z metodologického hlediska práci nelze nic zásadního vytknout, snad jen stojí za zmínku, že autorka mohla věnovat více energie interpretaci dat z hlediska testovaných hypotéz a teorií. Chybí také souhrnná závěrečná diskuze, která by usouvztažnila zjištění plynoucí z jednotlivých experimentů. Přínosné by bylo zejména srovnání výsledků hlavního experimentu (v němž byly použity pouze otázky s negací) a prvního výplňkového experimentu (který testoval i otázky bez negace).

3 Práce s odbornou literaturou – A

Práci s odbornou literaturou považuju za příkladnou. Autorka rezignuje na explicitní rozlišování mezi „českou“ a „zahraniční“ literaturou, české i zahraniční zdroje staví na jednu úroveň a jednotlivá zjištění usouvztažňuje. Autorčina rešerše je bohatá. Pokrývá – pokud mohu soudit – naprostou většinu česky psané odborné literatury na dané téma a také zásadní anglicky psané práce. Z práce je evidentní, že autorka zdrojové odborné texty důkladně prostudovala, velmi dobře pochopila a byla z nich schopná extrahovat relevantní informace jak empirického tak teoretického charakteru. Autorka náležitě cituje a parafrázuje. Všechny zdroje jsou řádně uváděny. Bibliografie má jednotný formát a bibliografické záznamy obsahují všechny náležité informace, nezřídka i se stabilním URL odkazem (např. ve formě DOI).

4 Formální úroveň práce – A

Formální úroveň práce dosahuje profesionálních standardů. Práce obsahuje všechny náležité části. Přílohy týkající se experimentů (stimuly, vybrané výsledky, ale také preregistrace) jsou uloženy na platformě Open Science Foundation. Autorčin styl je střídmy a soustředěný. Její angličtina je na vysoké úrovni a odpovídá standardům vědeckého stylu. Text obsahuje jen drobné gramatické nedostatky a překlepy. Tabulky jsou vysázeny precizně, grafy jsou vyexportovány z programu RStudio a díky použití vektorového formátu jsou bezztrátové i při velkém zvětšení či tisku.

Celkové hodnocení – A

Diplomová práce Anny Staňkové splňuje a v mnohém převyšuje požadavky kladené na tento typ závěrečných prací a doporučuji ji proto k obhajobě s navrhovaným hodnocením **výborně**.

Otázky k obhajobě

- Autorka navrhla syntaktickou analýzu interogativních vět, v nichž se verbum nachází na prvním místě (i přes přítomnost vyjádřeného subjektu či objektu). Analýza stojí na předpokladu, že sloveso se pohybuje do hlavy Pol (tj. polarita), která se nachází strukturně výše než hlava C, která dominuje příklonky. Rád bych se zeptal, jak by autorka analyzovala věty s verbem na prvním místě, které jsou však deklarativní; srov. např. – *Proč jsi našťvaná na Petra? – Odmítá se podílet na organizaci. / Nechce se podílet na organizaci.*, tj. jde o verba jak bez negace tak s negací. V jaké pozici se podle autorky verbum nachází? Jakým způsobem je v tomto případě licencován negativní prefix na slovese?
- Autorka ve své práci testovala vliv druhého typu tazatelových předpokladů, tj. *evidential bias*. Rád bych se zeptal, jak by autorka postupovala, kdyby chtěla testovat vliv i prvního typu předpokladu, tj. *epistemic bias*.

V Praze 14. 6. 2023

doc. Mgr. Radek Šimík, Ph.D.
Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK